

توسعه سواحل مکران؛ «ره یافتی نوین» در حکمرانی اسلامی ایران

محمدحسن رضوی^{*۱}

یعقوب توکلی^۲

چکیده

هدف: هدف پژوهش نشان دادن قابلیت‌های بالای رشد و توسعه سواحل مکران است. اسناد بالادستی توسعه سواحل مکران نشان می‌دهد که با توجه به تحولات یک دهه اخیر در منطقه غرب آسیا و جنوب و شرق آسیا، ظرفیت توسعه سواحل مکران در راستای منافع ملی و فراملی در حوزه‌های گوناگون به‌ویژه اقتصاد مقاومتی و خنثی‌سازی تحریم‌ها آشکار شده است. عمران و آبادانی منطقه مکران پیوندی محکم با منافع ملی در ابعاد سیاسی و اقتصادی و ارتقای منزلت ژئوپلیتیکی ایران در ساختار جغرافیایی سیاسی نوپدید غرب آسیا دارد. تأکید مقام معظم رهبری بر مسئله آبادسازی سواحل مکران پیشران توسعه سواحل مکران و توجه مسئولان به منطقه مکران گردید. نگاه انتقادی این پژوهش به غفلت تاریخی و عدم بهره‌وری شایسته از ظرفیت‌های منطقه مکران در تأمین منافع ملی می‌باشد. بر این مبنای پرسش اصلی پژوهش حاضر این است: بسته‌های ظرفیت‌زا در توسعه سواحل، که عامل رویکرد نوین حکمرانی جمهوری اسلامی ایران به این منطقه شده، کدام هستند؟

روش‌شناسی پژوهش: روش پژوهش توصیفی - تحلیلی و با تکیه بر اسنادپژوهی و استفاده از نظر نخبگان به منظور بررسی عامل چرخش نگرش حکمرانی از سیاست بری به بحری یا «راهبرد دریاگرایی» و واکاوی ماهیت و بسته‌های ظرفیت‌زای توسعه سواحل راهبردی مکران در راستای منافع ملی و فراملی در حوزه‌های گوناگون می‌باشد.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش شامل شناسایی بسته‌های ظرفیت‌زای توسعه مکران و ارائه راهبردهای توسعه منطقه‌ای آن است.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش مشتمل بر بسته‌های ظرفیتی متنوع در قلمروهای جغرافیایی، سرمایه‌ای و اقتصادی و نیز عامل نگرش نوین جمهوری اسلامی به توسعه این سواحل است.

کلیدواژه‌ها: اقتصاد اقیانوس، راهبرد دریاگرایی، راهبردهای توسعه حکمرانی جمهوری اسلامی ایران، سواحل مکران.

#. مستخرج از رساله دکتری با عنوان «سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران در منطقه مکران و ارائه الگوی مطلوب»

Email: Razavihassan78@gmail.com

۱- دانشجوی دکتر، مربی گروه معارف دانشگاه دریانوردی و علوم دریایی چابهار (نویسنده مسئول)

Email: yaghohtavakoli@yahoo.com

۲- دانشیار گروه انقلاب اسلامی دانشگاه معارف اسلامی قم

مقدمه

حکمرانی اقیانوس‌ها و دریاها و فعالیت اقتصادی و اقیانوس و اقتصاد ساحلی به سرعت در حال گسترش است و بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی نوپدید و قدرت‌های نوظهور اقتصادی در حال وارد شدن به این عرصه حکمرانی هستند. پیشران اصلی در توسعه حکمرانی دریایی، وجود سواحل و گستره‌های آبی و داشتن راهبرد «دریاگرایی» است که در واقع به‌عنوان یکی از عناصر قدرت سیاسی و ظرفیت‌های رشد اقتصادی جهان محسوب می‌شود. دستیابی به قدرت و سیادت یا حکمرانی دریایی، کشورها را در ارتقای توان اقتصادی و سیاسی و قدرت دفاعی دریایی، یاری می‌دهد.

اقتصاد دریا محور که در اصطلاح جهانی به آن اقتصاد آبی (Blue economy) گفته می‌شود، بخش عمده‌ای از اقتصاد کشورهای جهان وابستگی مطلق به اقتصاد و صنعت دریایی دارد، تا آن جا که بیش از ۹۰ درصد تجارت جهانی از طریق دریا انجام می‌شود. در واقع استفاده پایدار از منابع و گستره‌های آبی اعم از اقیانوس‌ها، دریاها، دریاچه‌ها سواحل و جزایر، برای رشد اقتصادی، بهبود وضعیت معیشت و ایجاد مشاغل و قدرت دفاعی دریایی است.

از نگاه بسیاری از اندیشوران اقتصاد، اقیانوس یک سرحد اقتصادی جدید است. این حوزه شامل منابع عظیم ثروت و پتانسیلی بزرگ برای تقویت رشد اقتصادی، اشتغال و نوآوری است. اقتصاد اقیانوس علاوه بر صنایع مبتنی بر اقیانوس (همچون کشتیرانی، صید ماهی، نیروگاه بادی، بیوتکنولوژی دریایی) شامل دارایی‌های طبیعی و خدمات اکوسیستمی (ماهی، مسیرهای کشتیرانی، جذب دی اکسیدکربن و مانند آن) نیز می‌گردد که اقیانوس ارائه می‌کند (جولیان اسمیت^۱ و همکاران، ۲۰۱۶: ۹).

سیاست‌های بری حکمرانی در سالیان متمادی و بی‌مهری به سیاست بحری، نداشتن راهبرد دریایی در برنامه‌ها و سیاست‌های توسعه‌ای هنوز بی‌توجهی نسبت به توسعه قلمرو دریایی و جزایر و بنادر کشور و آثار این غفلت در جزایر و بنادر مشهود است. اما در دهه اخیر با توصیه و تأکید مقام معظم رهبری چرخش نگرش از سیاست بری به بحری در حال تبدیل شدن است. پس از این تأکیدات پیوسته و مکرر بود که سواحل مکران به یکی از بزرگترین فرصت‌های توسعه کشور تبدیل شد. این سرآغازی برای توجه به این منطقه بکر و دست نخورده در سواحل جنوب شرقی کشور گردید.

تأکید فرمانده معظم کل قوا بر «احیای نام تاریخی مکران بر سواحل جنوب شرقی» ایران نشان از هوشمندی، دقت نظر و نگاه عمیق ایشان در مسائل منطقه و جهان دارد. سواحل مکران از منظر طراح اقتصاد مقاومتی، گنجی فراموش شده است که بایستی هرچه سریعتر از ظرفیت‌ها و مواهب موجود در آن بهره برده و زیرساخت‌های لازم برای این امر به‌وجود آید، مقام معظم رهبری در دیدار با فرماندهان و کارکنان نداجا به مناسبت سالروز نیروی دریایی ۱۳۸۷/۹/۶ در مورد اهمیت سواحل مکران چنین فرمودند: «این ساحل عظیم و طولانی بسیار حساس که ما در دریای عمان داریم، در واقع یک گنج است. باید

این را اعتراف کنیم که این را کشف نکرده بودیم ...».

همچنین در بند ۲۱ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه ابلاغیه معظم‌له نیز بر توسعه اقتصاد دریایی جنوب کشور در محور چابهار - خرمشهر با تأکید بر سواحل مکران اشاره شده که در مواد ۲، ۱۰۰ و ۱۱۱ قانون برنامه ششم توسعه (۱۴۰۰ - ۱۳۹۶) به صراحت به توسعه سواحل مکران اشاره شده است. بند ۲۱ ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه بیان می‌دارد: «توسعه اقتصاد دریایی جنوب کشور در محور چابهار - خرمشهر با تأکید بر سواحل مکران» در این ابلاغیه اشاره به نام مکران شده است. به نظر می‌رسد تأکید مقام معظم رهبری بر توسعه سواحل مکران را باید در اهمیت ژئواکونومی و ژئواستراتژی در اقتصاد و سیاست بین‌الملل جست و جو کرد. در حقیقت جمع‌بندی تدابیر معظم‌له «نظریه‌ای را پایه‌گذاری» می‌نماید که چارچوب آن بر «حکمرانی دریایی» در جهان امروز به‌عنوان یک مؤلفه اساسی قدرت و پیشرفت استوار بوده و احیای مجدد تمدن دریایی با اصلاح ساختارهای ژئوپولیتیکی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی را مورد مطالبه قرار می‌دهد. از آن جایی که جمهوری اسلامی ایران در حال تحمل شدیدترین تحریم‌های تاریخ است، روی‌آوری به اقتصاد مقاومتی و خنثی‌سازی تحریم‌ها با اتخاذ راهبرد اقتصاد دریامحور می‌تواند راهبردی برای حال و آینده کشور باشد و افق‌های تازه‌ای را برای برون‌رفت از اقتصاد متکی به نفت ایجاد کند. موقعیت جغرافیایی و استراتژیک دریای مکران به دلیل قرار گرفتن در خارج از محدوده خلیج فارس و تنگه هرمز باعث می‌شود که کمتر در معرض تنش‌های منطقه‌ای و بین‌المللی قرار بگیرد. همچنین نباید از اهمیت ژئواکونومیک مکران نیز غفلت کرد، زیرا توسعه منطقه مکران نقش مهمی در اقتصاد کشور بازی خواهد کرد.

جالب آن‌جاست که بند چابهار - که واقع در سواحل مکران است - مهم‌ترین بندر تجاری خارج از حوضچه خلیج فارس است و عدم مواجهه با محدودیت تنگه هرمز از موقعیت بسیار مناسب از لحاظ اقتصادی و امنیتی برای توسعه همه‌جانبه برخوردار است. از نظر سیاسی و راهبردی در مواقع جنگ و بحران‌های منطقه‌ای می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا کند. قرار گرفتن چابهار در یک خلیج، موقعیت بندری ایده‌آلی برای توسعه فیزیکی در آینده به آن می‌بخشد که بسیاری از بنادر دنیا، از آن محرومند توسعه سواحل مکران ایران را به حکمرانی دریایی نزدیک می‌کند. از شاخص‌های مهم منطقه مکران، جایگاه ویژه این پهنه از سرزمین ایران، قرارگیری در دالان‌های (کریدورهای) تجاری جهانی می‌باشد. ویژگی راهبردی سواحل مکران، منطقه ساحلی مکران به‌ویژه چابهار را به‌عنوان بازیگری نوپدید در میان قدرت‌های نوظهور اقتصادی در حال پیدایش دارد. لذا توسعه آن در حوزه‌های گوناگون در سطح محلی و ملی و باعث اثرگذاری بر اقتدار ملی می‌باشد.

اکنون وقت آن است که اثربخشی اقتصاد دریایی را باور کرده، دوره‌های گذشته تاریخی تجربه و فرصت مناسبی بود تا حکمرانی و مدیران تصمیم‌ساز کشور با اقتصاد اقیانوس و اقتصاد دریا محور آشنا شده و از اثربخشی آن بر اقتصاد کشور باخبر شوند. با توجه به موارد فوق، پژوهش حاضر در صدد تبیین و شناخت صحیح از ظرفیت‌های موجود و شتاب‌دهنده‌های «اقتصاد دریا محور» در سواحل مکران است که اینک

نظر حکمران جمهوری اسلامی را به خویش معطوف داشته است.

تبیین مسئله

مفهوم شناسی

مکران

مکران با فتحه- کسره و ضمه روی «م» تلفظ شده است (=Makran Mokran=Makoran=Mecran) اما تلفظ رایج تر آن فتحه روی «م» است. اما در گویش و رایج محلی مکران (تشدید روی کاف. مکوران) مشهور است. مکران (مکُران با تشدید روی کاف) نام منطقه‌ای در پهنه سرزمینی جنوب شرقی کشور می‌باشد. از جنوب به دریای عمان، از شمال به سیستان، از شرق به ناحیه سند و از غرب به کویر و کرمان محدود می‌شد (دهخدا، ۱۹۹۸: ۱۴/۲۱۳۲۹). مکران بر اساس متون تاریخی تقریباً شامل تمام بلوچستان ایران و پاکستان و بخشی از استان هرمزگان فعلی می‌باشد و از این منطقه در متون تاریخی نزه القلوب (۱۴۱)، تاریخ بیهقی (ص ۲۴۳) المضاف الی بدایع الازمان (ص ۵) فارسنامه ابن بلخی (ص ۱۱۷) و شاهنامه فردوسی یاد شده است. فردوسی هم از تهاجم به مکران می‌گوید: از آن پس دلیران پرخاشجوی به تاراج مکران نهادند روی؛ و هم از مرکزیت این منطقه در دریاگردی سخن آورده است: جهاندار، سالی به مکران بماند زهر جای کشتی گران را بخواند (دهخدا، همان).

این منطقه به دلیل دسترسی به آب‌های آزاد از اهمیت راهبردی و موقعیت جغرافیایی خاصی برخوردار می‌باشد. طبق اسناد بالادستی به‌خصوص سند توسعه منطقه ساحلی مکران، محدوده مکران مشتمل بر پنج شهرستان چابهار، جاسک، سیریک، کنارک و میناب در دو استان سیستان و بلوچستان و هرمزگان می‌باشد. منطقه مکران دارای قطب توسعه جاسک به عنوان بندر و پایگاه نیروی دریایی، هاب گاز، نفت و انرژی و منطقه آزاد تجاری صنعتی چابهار به عنوان بندر آزاد و اسکله‌های با ظرفیت ایجاد مناطق صنعتی و حمل و نقل بین‌المللی است (سند توسعه منطقه ساحلی مکران، ۲۰۱۹). دسترسی به آب‌های آزاد و مسیرهای کوتاه ایمن و ارزان، برای کشورهای منطقه به‌ویژه کشورهای آسیای مرکزی که محصور در خشکی هستند بیانگر جایگاه راهبردی و اهمیت سواحل مکران می‌باشد. منطقه مکران به لحاظ ظرفیت‌های اقتصادی دارای سه سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی است. پهناوری مرز آبی سواحل مکران و تسلط این منطقه بر یکی از مهمترین و استراتژیک‌ترین راه‌های آبی جهان، همجواری با دو کشور افغانستان و پاکستان ویژگی متمایز به این منطقه بخشیده است.

اقتصاد اقیانوس

اقتصاد اقیانوس می‌تواند به‌عنوان فعالیت‌های اقتصادی تعریف شود که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در اقیانوس صورت می‌پذیرد از محصولات اقیانوس استفاده می‌کنند و کالاها و خدمات خود را به فعالیت‌های اقیانوس ارائه می‌کنند. فعالیت‌های موجود اقیانوس شامل کشتیرانی، کشتی سواری و تجهیزات دریایی،

صیادی و فرآوری آبزیان، گردشگری دریایی و ساحلی، اکتشاف و تولید نفت و گاز فراساحلی، لایه‌روبی و امکانات بندری است.

بسته‌های ظرفیت‌زا

بسته در لغت به معنای پاکت (مشیری، ۲۰۰۹: ۱۳۸) و چیزی است که آن را در جعبه یا پوشش کاغذی و مانند آن پیچیده باشند و واحد شمارش آنچه در بسته‌بندی قرار داد (انوری، ۲۰۱۱: ۲/۹۷۲). ظرفیت مصدر جعلی به معنای گنجایش (دهخدا، ۱۹۹۸: ۱۵۶۲۵/۱۰) استعداد، قوه (مشیری، ۲۰۰۹: ۷۰۰)، وسع (معین، ۱۹۹۲: ۶۶۸) و قابلیت گنجاندن چیزی در فرد یا توانایی پذیرش چیزی یا انجام کاری است (انوری، ۲۰۱۱: ۴۹۲۹/۵). اما مقصود از بسته‌های ظرفیت‌زا در اینجا به معنای مجموعه‌ای از امکانات و استعدادهای روز افزون قابل تحصیل، استحصال، استخراج و تداوم‌پذیری است که می‌تواند در قلمروهای متفاوت کشاورزی، انرژی، امنیتی، استراتژیکی و مانند آن، پایه پیشرفت و توسعه قرار گیرد.

صنایع دریایی عبارتند از: انرژی بادی، موجی و جزر و مدی ساحلی؛ استخراج نفت و گاز از اعماق دریا و دیگر موقعیت‌های سخت؛ معدن‌کاری در بستر دریا برای فلزات و مواد معدنی؛ آبی‌پروری دریایی؛ بیوتکنولوژی دریایی؛ کنترل و نظارت اقیانوس (جولیان اسمیت و همکاران، ۲۰۱۶: ۱۶ - ۲۱).

اقتصاد ساحلی

کلیه فعالیت‌های اقتصادی که در ساحل یا نزدیک به آن انجام می‌شود، در زمره اقتصاد ساحلی به حساب می‌آید. اقتصاد ساحلی کلیه فعالیت‌های صورت گرفته در منطقه ساحلی است و بنابراین جمع اشتغال، دستمزد و ستانده داخل منطقه را دربرمی‌گیرد (مدنی، ۲۰۱۲: ۸۸).

نکته لازم به ذکر این که دو واژه «اقتصاد اقیانوس» و «اقتصاد ساحلی» هم معنا نیستند؛ زیرا اقتصاد ساحلی فعالیت‌های بیشتری را دربرمی‌گیرد که بسیار بزرگتر از اقتصاد اقیانوس است.

اقتصاد دریا محور

اقتصاد دریا محور که در اصطلاح جهانی به آن اقتصاد آبی (Blue economy) گفته می‌شود. در واقع استفاده پایدار از منابع و گستره‌های آبی اعم از اقیانوس‌ها، دریاها، دریاچه‌ها سواحل و جزایر، برای رشد اقتصادی، بهبود وضعیت معیشت و ایجاد مشاغل است (سلطان‌مرادی، ۲۰۱۹). در تعریف دیگر، اقتصاد دریا محور به معنای استفاده از منابع آبی شامل اقیانوس‌ها، دریاها، دریاچه‌ها سواحل و جزایر برای رشد اقتصادی و بهبود وضعیت معیشتی مردم است (مرادی، ۲۰۲۰). همچنین توانمندی همه جانبه کشور در دریا جهت حضور مؤثر و برتر در تمامی فعالیت‌ها و بهره‌برداری حداکثری از منافع اقتصادی، اجتماعی و نظامی به مفهوم توسعه دریا محور می‌باشد (استیری، ۲۰۱۲: ۱۷).

حکمرانی

در یک تعریف ابتدایی، حکمرانی به‌عنوان مجموعه‌ای از سنت‌ها و نهادها که حاکمان در چارچوب آنها عمل می‌کنند یا به‌عنوان روش پیاده‌سازی قدرت در نهادهای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی کشورها یا

تصدی‌گری اقتصادی سیاسی و اجرایی برای مدیریت کلیه مناسبات کشور در کلیه سطوح تعریف شده است (ویکی پدیا دانش نامه آزاد).

بسته‌های ظرفیت‌زای توسعه مکران

مکران؛ کلید ارتباطی ایران و سایر کریدورهای (دالان‌های) ارتباطی

منطقه و دریای مکران یکی از پنج حوزه استراتژیک جهان، زیر گروهی از حوزه استراتژیک اقیانوس هند بوده و همه روزه شاهد گذشتن میلیون‌ها بشکه نفت و بخش قابل‌نگرشی از نیروی جنبنده چرخ‌دنده‌های صنعتی غرب است. این ویژگی به ایران برترین نگرش و به جا آوردن نقش پایدار در یکی از ارزشمندترین گذرگاه‌های جهان را بخشیده است. کشورهای منطقه‌ای و جهانی سعی در برپا کردن جایگاه خود همگرایی با ایران به عنوان قدرت برتر منطقه برآمده و در الگوهای ژئوپلیتیک خود، داد و ستد با ایران را در دستور کار پیوندهای منطقه‌ای و جهانی قرار داده‌اند. بنابراین می‌توان گفت منطقه و دریای مکران از دید جایگاه استراتژی، کلید حیاتی ارتباطی برای ایران و دیگر کشورهای منطقه است و کرانه‌های آن از دید دربرگیرندگی توانایی‌های اقتصادی، پیوندی و نظامی دارای ارزش بسیار است (افشار، ۲۰۱۷). کرانه‌های مکران در چشم‌انداز دگرگونی‌های سریع در جهان ژئوپلیتیکی اوایل قرن بیست و یکم در منطقه آسیای باختری می‌تواند شاهد توسعه چشمگیری باشد و در مقام یکی از مهم‌ترین نقاط کرانه‌ای ایران برای توسعه بازرگانی دریایی خاور جهان و در مقام پیش بندری برای کشورهای محاصره شده در خشکی آسیای مرکزی معضل بزرگ «ژئوپولیتیک دسترسی» آسیای باختری را حل کند. ژئوپولیتیک دسترسی؛ هارتلند ژئوپولیتیک جدید جهان با پیوند دادن آسیای مرکزی به کرانه‌های مکران و اقتدار دریایی ایران در اقیانوس هند واقعیت پیدا می‌کند (مجتهدزاده، ۲۰۱۴). از دیدگاه ارتباط پذیر منطقه مکران با سه کلان حوزه اتلانتیک (به مرکزیت آمریکا و اروپای غربی)، پاسفیک (به مرکزیت چین و ژاپن) و بری آسیای قاره‌ای (به مرکزیت روسیه) می‌توان گفت که مهم‌ترین استراتژی در این زمینه پذیرش رویکردهای برندسازی و تصویرسازی و ارتقای آوازه منطقه در فضاها بین‌المللی از طریق برگزاری و دعوت از سرمایه‌گذاران و سیاستگذاران خارجی است. در این ارتباط به لزوم اتصال اقتصاد ایران به سه حوزه کلان نباید به صورت چفت شدن به یکی از حوزه‌های ژئواستراتژیک باشد بلکه باید ترکیب و بازی بین این سه حوزه مورد توجه قرار گیرد (طرح ویژه توسعه و عمران منطقه ساحلی مکران، ۲۰۱۷).

سواحل مکران؛ حوزه جدید ژئواستراتژیک و ژئواکونومیک در حال پیدایش در ساختار جهانی

در جغرافیای سیاسی نوپدید غرب آسیا (خاورمیانه)، بازیگران جدید و حوزه‌های جدید ژئواستراتژیک و ژئواکونومیک در ساختار جهانی در حال پیدایش می‌باشند. در یک نگاه کلی سرزمین ایران یکی از با اهمیت‌ترین مناطق جهان محسوب می‌شود. در سطح منطقه‌ای و محلی نیز هر کدام از مناطق این کشور (شمال، شمال غرب، شمال شرق، شرق، غرب، جنوب، جنوب غرب و جنوب شرق) به تنهایی و بدون در

نظر گرفتن کلیت کشور ایران، دارای اهمیت و توانمندی‌های بزرگ ژئوپلیتیکی هستند. وجود کمربند شکننده خاورمیانه و برخی عوامل دیگر، نقش ایران در غرب آسیا نیز حساس شده است (سیاری، ۲۰۱۵). سواحل منطقه مکران یکی از این مناطق با اهمیت ایران زمین، در قلمرو ژئواستراتژیک و ژئوپلیتیک ساختار جهانی در مسیر کمربندهای شکننده قرار گرفته است. کمربند شکننده که خاورمیانه (غرب آسیا) یکی از آنها است به‌عنوان کانون نفوذ قدرت و مناطقی در برگزیده فرآیندهای رقابت در سطح جهانی شناخته می‌شوند و از این جهت جایگاه و نقش کلیدی در ساختار جهانی دارند. با چنین شرایطی، سواحل مکران با واقع شدن در یکی از حساس‌ترین موقعیت‌های ژئوپلیتیکی جهان و بهره‌مندی آن از کارکردهای گوناگون مناطق ژئوپلیتیکی فعال پیرامونی، در حال تبدیل شدن به یکی از پرجاذبه‌ترین کانون‌های توسعه‌ای منطقه‌ای و جهانی است. این موقعیت سواحل منطقه مکران نه تنها باعث تأثیرگذاری ایران در فرآیندهای جهانی و منطقه‌ای می‌شود، بلکه با ایجاد آثاری عمیق بر مجموعه تعاملات سیاسی، اقتصادی و امنیتی کشور، کارکردهای گوناگون مناطق پیرامونی آن می‌تواند مسائل داخلی ایران را نیز تحت تأثیر خود بگیرد. در اوضاع کنونی تحقق مطلوب این مهم؛ نیازمند آگاهی و اشراف مسئولان اعم از تصمیم‌گیرندگان و تصمیم‌سازان کشور به مطالعه و بررسی نگرش‌های راهبردی در ارتباط با ظرفیت‌های ویژه جغرافیایی، اقتصادی و سیاسی این سواحل و چگونگی فعال‌سازی و بهره‌برداری از این «گنج نهان» ایران زمین، بنا به فرمایش مقام معظم رهبری دارد.

چابهار و کنشگری در بین قدرت‌های نوظهور شرقی

بندر چابهار به‌عنوان یک بندر ایرانی در چهار راه تجارت جهانی قرار گرفته است. منطقه آزاد چابهار تنها بندر اقیانوسی ایران که حدود ۱۰۰۰ کیلومتری بندر کاندلا و ۱۴۰۰ کیلومتری بمبئی قرار دارد، به‌عنوان یک منطقه حیاتی جهت صادرات هند به افغانستان و آسیای مرکزی شناخته شده و توسعه منطقه چابهار بخشی از محاسبات بزرگ استراتژیک هند برای دستیابی به بازارهای خاورمیانه و آسیای مرکزی است (پولاب، ۱۴۰۰). شرق اروپا، اوراسیا، آسیای میانه و افغانستان از طریق چابهار می‌توانند به آسیای شرقی و آفریقا در کمترین زمان و با حداقل هزینه وصل شوند. این نکته در فضای رقابت فعلی جهانی که شکاف تکنولوژی بسیار کم شده، غیر قابل چشم‌پوشی است (کردی، ۲۰۱۷).

توسعه چابهار قبل از انقلاب اسلامی نیز در دستور کار دولت ایران بوده و در مورد ابعاد سیاسی، اقتصادی و امنیتی توسعه چابهار در سطح محلی- ملی، منطقه‌ای و جهانی بسیار صحبت شده است؛ آن چه در مورد توسعه چابهار نادیده گرفته شده نقشی است که این بندر می‌تواند در توسعه روابط و همکاری جمهوری اسلامی با قدرت‌های نوظهور بزرگ از جمله چین، هند و روسیه داشته باشد (تقوی نژاد ۲۰۲۰).

بندر چابهار در مسیر ارتباطی هند به اوراسیا قرار دارد و این مسیر برای رشد و توسعه اقتصادی هند اهمیت زیادی دارد. توسعه این مسیر ارتباطی می‌تواند توانایی آن را در رقابت با اقتصادهای بزرگ دیگر مثل چین و مسیرهای دسترسی آن به مواد اولیه و بازارهای مصرفی، به شدت تقویت نماید. بندر چابهار افزون

بر تسهیل ارتباطات بازرگانی و سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی می‌تواند نقش مهم و مؤثری در عرصه مناسبات سیاسی و راهبردی دولت‌های بزرگ منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای ایفا کرده و به‌عنوان عنصر توازن بخش و تنظیم‌کننده در مناسبات قطب‌های قدرت بروز و ظهور یابد. این بندر در سواحل مکران به علت موقعیت ممتاز، استراتژیک و دسترسی به آب‌های آزاد بین‌المللی جایگاه ویژه‌ای در مبادلات تجاری کشورمان با سایر کشورهای منطقه دارد و به علت نزدیکی به کشورهای نظیر هند، افغانستان، پاکستان و آسیای میانه، ترانزیت کالا در آن بسیار مورد توجه است. به لحاظ استراتژیک بندر چابهار به‌عنوان وزنه تعادلی برای تنظیم روابط سیاسی - امنیتی دو رقیب هسته‌ای جنوب آسیا، یعنی هند و پاکستان است.

کارشناسان معتقدند که هند، به‌عنوان یکی از قدرت‌های نوظهور اقتصادی در جنوب آسیا با طرح استراتژی بلند مدت در راستای توسعه بازارهای داخلی، دسترسی به بازار افغانستان و آسیای میانه و رقابت با چین و پاکستان، تلاش دارد با سرمایه‌گذاری در بندر چابهار، به نفوذ اقتصادی و سیاسی‌اش در منطقه بیفزاید و جایگزینی برای بندر گوادر، مسیر ترانزیتی چین و پاکستان ایجاد کند. به‌همین علت چابهار، برای هند از اهمیت فوق‌العاده استراتژیک و حیاتی برخوردار است. این بندر با موقعیت راهبردی‌اش در واقع کم‌هزینه‌ترین، مطمئن‌ترین و ایمن‌ترین مسیر برای اتصال بازارهای دو کانون جمعیتی جهان شامل ۲۱ کشور حوزه اقیانوس هند و کشورهای آسیای میانه، حوزه قفقاز تا شرق اروپا است و شکی نیست که این بندر می‌تواند به خوبی نقش یک دروازه بین‌المللی به سوی کشورهای آسیای میانه (CAS) و کشورهای همسایه را ایفا کند.

ظرفیت‌ها و قابلیت‌های فرامنطقه‌ای مکران

از مهم‌ترین ویژگی راهبردی منحصر به فرد سواحل مکران در جغرافیای سیاسی، قابلیت «ژئوپلیتیک دسترسی» است. «ژئوپولیتیک دسترسی» اصطلاحی است ژئوپولیتیکی برگرفته از وضعیت جغرافیایی و استراتژیک منطقه اوراسیا در تحولات پس از فروپاشی شوروی پیشین مورد استفاده قرار گرفت. منظور از این اصطلاح شرح این واقعیت بوده است که همه کشورهای جدا شده از اتحاد شوروی پیشین در قفقاز، خزر و آسیای مرکزی کشورهای محاصره شده در خشکی هستند و بی‌بهره از دسترسی مستقیم یا آسان به راه‌های دریایی بازرگانی بین‌المللی. قزاقستان، ترکمنستان و جمهوری آذربایجان همراه با روسیه و ایران در دریای خزر هم کرانه‌اند. این جغرافیای ویژه می‌تواند بازرگانی دریایی میان پنج کشور کرانه‌ای را تشویق نماید. تنها راه عملی حل مشکل جغرافیایی «دسترس» را در ایده ارتباط دادن همه این جمهوری‌های آن منطقه و افغانستان به خلیج فارس و دریای عمان از راه گسترش شبکه‌هایی از راه و راه آهن و لوله‌های نفتی و گازی می‌توان پیشنهاد داد. یکی از چشمگیرترین جنبه این پیشنهاد واگذار کردن یک بندر کوچک از بنادر فراوان ایران در خلیج فارس و دریای عمان به هر یک از کشورهای محاصره شده در خشکی ژرفای ژئوپولیتیک شمالی ایران بود (مجتهدزاده، ۲۰۱۴). ژئوپولیتیک دسترسی؛ هارتلند ژئوپولیتیکی جدید جهان با پیوند دادن آسیای مرکزی به کرانه‌های مکران و اقتدار دریایی ایران در اقیانوس هند واقعیت می‌پذیرد.

در شرح این فرضیه ژئوپولیتیکی کرانه‌های دریای مکران (دریای عمان) میان دو منطقه جاسک و چابهار محور کرانه‌ای را در ترسیم جغرافیای سیاسی منطقه محسم می‌سازد که اگر چه هنوز توسعه ضروری را در قیاس الزامات ژئوپولیتیکی فراهم آمده در نتیجه تحولات جغرافیایی-سیاسی بعد از فروپاشی جهان دو قطبی در دهه ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰ حاصل نکرده است ولی کرانه‌های مکران در چشم انداز دگرگونی‌های سریع در جهان ژئوپولیتیکی اوایل قرن بیست و یکم در منطقه آسیای باختری می‌تواند شاهد توسعه چشمگیری باشد در مقام یکی از مهمترین نقاط کرانه‌ای ایران برای توسعه بازرگانی دریایی خاور جهان و در مقام پیش بندری برای کشورهای محاصره شده در خشکی آسیای مرکزی معضل بزرگ «ژئوپولیتیک دسترسی» آسیای باختری را حل کند.

جدول ۱: اهم ویژگی‌های فرامنطقه‌ای مکران

منطقه مکران به‌عنوان یکی از چهار راه‌های کریدور شمال - جنوب در تجارت جهانی.
قرارگیری بندر چابهار در سواحل مکران در تراز بازی قدرت‌های بزرگ و مناسبات قدرت‌های بین‌المللی.
منطقه مکران و بندر چابهار به‌عنوان گذرگاهی مطمئن و امن برای توسعه و صادرات کالا به دیگر مناطق جهان.
موقعیت ژئوپولیتیکی، سواحل مکران، دروازه ورود ایران به اقیانوس هند و تجارت جهانی است و این یک مزیت اقتصادی برای جمهوری اسلامی است.
تبدیل شدن منطقه مکران به یکی از پر جاذبه‌ترین کانون‌های توسعه‌ای منطقه‌ای و جهانی در قرن ۲۱.
اهمیت استراتژیک کریدور چابهار: اتصال دو منطقه ژئوپولیتیکی و ژئواکونومیکی جنوب آسیا و دو قلمرو سازمان همکاری سارک و شانگهای به قلمرو آسیا مرکزی، اکو و دریای خزر و اروپای شرقی.
مکران دارای نقش حیاتی در توسعه تجارت و رونق اقتصادی و کوتاه‌ترین مسیر دسترسی افغانستان به آب‌های آزاد.
اهمیت کلیدی منطقه مکران برای افغانستان، پاکستان و هند و چین.
اهمیت سواحل مکران در سطح بین‌الملل، دور بودن از تنش‌های خاورمیانه و قرار گرفتن خارج از محدوده تنگه هرمز.
چابهار و کنشگری در بین قدرت‌های نوظهور شرقی.
قرارگیری منطقه مکران در توافق «برد - برد» ایران و چین در سند راهبردی ۲۵ ساله. حضور پر رنگ چین در اقیانوس هند از طریق سواحل مکران. توسعه سواحل مکران، بندر جاسک و ایجاد شهرک صنعتی. سرمایه‌گذاری چین در پروژه‌های شهرک پتروشیمی چابهار. مشارکت فعال در کرویورهای بین‌المللی جنوب (بندر چابهار- آسیای مرکزی) و جنوب - غرب (چابهار و بندرعباس - ترکیه و جمهوری آذربایجان).
نقش سواحل مکران در تبدیل ایران به یک قدرت فرامنطقه‌ای.
موقعیت سواحل مکران به‌عنوان یک «منطقه گره‌ای» برای نقش آفرینی در مقیاس‌های ملی، منطقه‌ای، جهانی.
سواحل مکران فرصت محیطی برای ورود کشورهای محصور در خشکی آسیای مرکزی به روند تجارت جهانی.
«ژئوپولیتیک دسترسی» ویژگی راهبردی و قابلیت منحصر به فرد سواحل مکران در جغرافیای سیاسی.

منبع: نگارنده (مطالعات محقق)

ظرفیت‌ها و قابلیت‌های اقتصادی مکران

منطقه ساحلی مکران در کرانه دریای عمان قرار دارد و بنادر متعددی به خصوص دو بندر راهبردی تجاری چابهار و جاسک و بنادر صیادی دیگری در این منطقه قرار دارند؛ که از فرصت‌های اقتصادی این منطقه به شمار می‌روند.

مهم‌ترین ویژگی‌های منحصر به فرد مکران در حوزه اقتصاد این چنین فهرست می‌شود:

یک. دسترسی به آب‌های آزاد و گذرگاه‌های جهانی؛

دو. قابلیت استقرار صنایع انرژی بر و آب بر در حاشیه و کرانه‌های سواحل مکران؛

سه. وجود بازارچه‌های مرزی؛ پیشین، ریمدان، جاسک، لیردف، سیریک، منطقه آزاد تجاری صنعتی

چابهار؛

چهار. ایجاد قطب جدید اقتصادی در چابهار واقع در کرانه و پس کرانه و پهنه سواحل مکران؛

پنج. چابهار، چهار راه بزرگ تجاری افغانستان، پاکستان و کشورهای آسیای میانه و داشتن شرایط لازم

برای تبدیل شدن به قطب تجاری؛

شش. محور ترانزیت بودن چابهار برای آسیای شرقی؛

هفت. مزیت‌های منطقه آزاد چابهار این است که در آینده کانون بازرگانی و مبادله‌های اقتصادی ایران

و کشورهای همسایه خواهد شد.

هشت. وجود قطب سوم پتروشیمی در چابهار (سایت پتروشیمی «مکران» در حال ساخت در چابهار

نخستین هاب بزرگ پتروشیمی کشور)

نه. پایانه نفتی خودکفایی جاسک و اشتغال در سواحل مکران؛

ده. اسکله‌های بارگیری و تخلیه بار بندر چابهار.

بسته ظرفیت‌زای اقتصادی منطقه مکران خود به دو دسته قابل تقسیم است.

الف) ظرفیت‌های شیلاتی

سواحل مکران ۵۴۱ کیلومتر نوار ساحلی و وجود ظرفیت‌های صید و صیادی از عوامل اصلی ایجاد اشتغال

و توسعه در شهرها و روستاهای محدوده سواحل مکران است. این سواحل ویژگی‌ها و ظرفیت‌های منحصر

به فردی دارد که نه تنها در ایران بلکه در جهان کم‌سابقه و بی‌سابقه است. از مهم‌ترین ظرفیت‌های منحصر

به فرد این سواحل ظرفیت شیلاتی و آبی‌پروری می‌باشد. ۱۱ بندر صیادی و ماهیگیری و جایگاه تخلیه

صید شامل تیس، کنارک، رمین، زراباد، پزم، چابهار، بریس، گواتر، جد، تنگ و پسابندر در حوزه

شهرستان‌های چابهار و کنارک برای صید و صیادی فعالند. ظرفیت‌های کلان آبی‌پروری در نوار ساحلی

جنوب استان سیستان و بلوچستان (چابهار و کنارک یا به تعبیری سواحل مکران) این منطقه را به یکی از

کم‌نظیرترین مناطق کشور در حوزه شیلات تبدیل کرده و می‌تواند سالانه بخش بزرگی از نیاز بازارهای

داخلی و خارجی را تأمین و ارزآوری زیادی داشته باشد. چابهار و کنارک به دلیل نزدیکی به خط استوا نسبتاً

گرم و مرطوب و درجه حرارت سواحل این شهرستان در طول سال مناسب برای پرورش میگو و صید و

صیادی است که این امر سبب شده تا کارشناسان، این منطقه را به بهشت آبی پروری تشبیه کنند. وجود انواع آبزیان دریایی با ارزش تجاری شامل انواع میگوها نظیر سفید هندی، ببری سیاه یا مونودون، ببری سبز، موزی و همچنین لابستر، خرچنگ، صدف، خیار دریایی و انواع جلبکها در چابهار و کنارک شرایط تأمین مولد از منابع دریایی منطقه را فراهم کرده است. سواحل مکران یکی از قطبهای مهم تولید انواع آبزیان به شمار می‌رود. این منطقه از ظرفیت گسترده‌ای برای مزارع پرورش میگو، پرورش ماهی در دریا و پرورش ماهی در قفس، صید تون ماهیان در آبهای فراساحلی، توسعه صید فانوس ماهیان، تولید عصاره از فانوس ماهیان، خوراک دام، کنسرو تن ماهیان و احداث زیستگاه مصنوعی پرورش آبزیان برخوردار است. به گواهی سازمان شیلات ایران تولید یک میلیون و ۴۵۰ هزار تن انواع آبزیان تا پایان برنامه ششم توسعه هدف‌گذاری شده که ۱۷۰ تا ۲۰۰ تن آن مربوط به پرورش و صید در سواحل مکران است (صالحی، ۲۰۱۸).

ب) ظرفیت‌های کشاورزی

از دیگر قابلیت‌ها و ظرفیت‌های اصلی نهفته در دل منطقه مکران، توانمندی‌های محیطی کلان این منطقه در حوزه کشاورزی و شیلات است. در اسناد بالادستی سواحل مکران قرار است به قطب محصولات گرمسیری و گلخانه‌ای شبه قاره با فناوری شیرین‌سازی آب‌های عمان تبدیل شود. در این مسیر نخستین گام احداث بزرگترین مجتمع گلخانه‌ای تمام شیشه‌ای مدرن جهان در چابهار است. بنا به تحقیقات صورت گرفته از سوی کارشناسان کشاورزی، سواحل مکران و محدوده کنارک، چابهار تا گواتر با بیش از ۱۰۰ هزار هکتار اراضی حاصل‌خیز کشاورزی عمدتاً برای میوه‌های گرمسیری و نیمه گرمسیری مستعد تبدیل شدن به قطب کشاورزی و محصولات گرمسیری شبه قاره از نپال تا پاکستان است. موز، مرکبات، چیکو (Sapodilla)، انبه، نارگیل، گواوا (زیتون محلی، بعد از خرما و انبه سومین میوه اختصاصی منطقه مکران است)، کنار، تمر هندی، هندوانه، هندوانه آناناسی، پاپایا و خرما... از انواع میوه‌های پر ارزش گرمسیری هستند که سالانه در سواحل مکران تولید می‌شوند. همچنین عملیات پرورش و تکثیر کشت محصول استراتژیک آناناس هم اکنون به صورت آزمایشی در منطقه «باهو کلات» چابهار در سواحل مکران آغاز شده است. احداث گلخانه‌ها، تولید گیاهان دارویی، زعفران، زرشک و غیره از دیگر ظرفیت‌های کشاورزی منطقه می‌باشد. چابهار این ظرفیت را دارد که به میزان ۱۰ هزار هکتار کشت گلخانه‌ای با ۱۰۰ هزار فرصت شغلی در آن ایجاد شود. پرورش میگو و شتر از دیگر ظرفیت‌های بی‌بدیل سواحل مکران در بخش کشاورزی و شیلات می‌باشد و پنجاه و پنج درصد صید و صیادی کشور در سواحل مکران انجام می‌شود. اگر حمایت‌های لازم صورت گیرد با مشارکت بخش خصوصی شاهد توسعه در این گونه فعالیت‌ها خواهیم بود (حجتی، ۲۰۱۸).

جدول ۲: مهم‌ترین ظرفیت‌ها و قابلیت‌های کشاورزی و شیلاتی مکران

کشاورزی: توانمندی منطقه در تولید محصولات خارج فصل و گرمسیری: موز، مرکبات، چیکو (Sapodilla)، انبه، نارگیل، گواوا (زیتون محلی)، بعد از خرما و انبه سومین میوه اختصاصی منطقه مکران است)، کنار، تمر هندی، هندوانه، هندوانه آناناسی، پاپایا، و خرما ... عملیات احداث بزرگترین مجتمع گلخانه‌ای تمام شیشه‌ای مدرن جهان در چابهار
شیلات: ظرفیت‌های کلان آبزی پروری: <ul style="list-style-type: none"> • وجود انواع آبزیان دریایی با ارزش تجاری شامل خرچنگ، صدف، خیار دریایی و انواع جلبک‌ها، لابستر و انواع میگوها نظیر سفید هندی، ببری سیاه یا مونودون، ببری سبز، موزی. • فرآورده‌های بیولوژیک از آبزیان مانند ترکیبات دارویی: «استخراج مواد بیولوژیک و دارویی برای تولید داروی ضد سرطان از خیاران دریایی». مطالعات بیولوژی ماهیان با ارزش تجاری، استخراج مواد با ارزش صنعتی و دارویی از ریز جلبک‌ها و ماکرو جلبک‌های دریایی، • پرورش آبزیان زینتی، پرورش ارتیما، غذای زنده ارزشمند برای تغذیه بسیاری از ماهیان پرورشی، میگو و انواع ماهیان تزئینی. <p>سواحل مکران از قطب‌های مهم تولید انواع آبزیان و غنی‌ترین ذخایر جهان در ارتباط با صید میگو و ماهی. مزارع پرورش میگو، پرورش ماهی در دریا و پرورش ماهی در قفس، صید تن ماهیان در آب‌های فراساحلی، توسعه صید فانوس ماهیان، تولید عصاره از فانوس ماهیان، خوراک دام، کنسرو تن ماهیان و احداث زیستگاه مصنوعی پرورش آبزیان.</p> <p>میگویی که در سواحل مکران و در مزارع و سایت‌های آن تولید می‌شود، به دلیل آب و هوای مناسب و دوری از آلودگی‌های صنعتی، مرغوب‌ترین میگوی تولیدی ایران است نوع میگویی که در گواتر تولید می‌شود، و انامی شیشه‌ای است که هم به دلیل مرغوب بودن نوع میگو و هم زمین‌های زیرکشت آن؛ خریداران بسیاری دارد.</p>

منبع: همان

ج) ظرفیت زیرساخت انرژی

چشم‌انداز توسعه آینده کشور و به‌ویژه در سواحل مکران تا حد زیادی منوط به شناخت بهینه از کارکردها و قابلیت‌ها و ظرفیت‌های این منطقه است. این پهنه سرزمینی در کرانه آب‌های آزاد اقیانوسی به دلیل قرار گرفتن در مسیر انتقال انرژی، سواحل و وجود بنادر مناسب برای تأسیس بندر و تأسیسات نفتی، اسکله‌های تخصصی نفت، گاز و پتروشیمی دارای جایگاه انحصاری در تأمین انرژی و انتقال کالا برای کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای است. افزایش تولید گاز در منطقه خلیج فارس امکان تبدیل سواحل مکران، به دروازه‌های مبادله انرژی در سطح جهانی (به خصوص صادرات به آسیای جنوب غربی) را ایجاد می‌کند. جانمایی کلی برای ساخت دومین بندر اقیانوسی کشور در سواحل مکران انجام شده، این بندر در استان هرمزگان با محوریت جذب کشتی‌های کانتینری با اندازه بزرگ ساخته می‌شود (راستاد، ۱۳۹۹). حوزه نفوذ میان قاره‌ای سواحل مکران و قرار گرفتن این منطقه در مسیر کشتی‌های تجاری غول‌پیکر مزیت اقتصادی بزرگ و درآمدزایی برای کشور محسوب می‌گردد. سواحل مکران با توجه به شرایط فعلی تنگه هرمز جایگزین

مناسبی برای خروج ایران از تنگنای ارتباطی دریایی محسوب می‌شود. یکی از طرح‌های مهم، انتقال نفت خام از گوره (تلمبه‌خانه پمپاژ مناطق نفت‌خیز جنوب منطقه گچساران) است که از دستاوردهای طرح جامع منطقه انرژی جاسک است. انجام مطالعات خط لوله انتقال نفت از نکا به جاسک با ظرفیت روزانه یک میلیون در دستور کار وزارت نفت قرار دارد (شبکه اطلاع رسانی نفت و انرژی).

د) ظرفیت تولید انرژی‌های نو و تجدیدپذیر

انرژی‌های تجدیدپذیر به انرژی حاصل از بهره‌گیری مستقیم یا غیر مستقیم خورشید، باد، امواج دریا و انرژی گرمایی زمین گفته می‌شود و ویژگی اصلی‌شان در نامحدود بودنشان است. امروزه انرژی‌های نو و تجدیدپذیر به دلیل پاک بودن و سازگاری با محیط زیست مورد توجه ویژه در کشورهای توسعه یافته قرار دارد و باید با یک برنامه‌ریزی جامع و بلندمدت، بیش از پیش به کارکردهای مثبت استفاده از این انرژی‌ها توجه کرد. طبق ماده ۳ عضویت دولت جمهوری اسلامی ایران در آژانس بین‌المللی انرژی‌های تجدیدپذیر مصوب ۱۳۹۱/۱/۲۹، انواع انرژی تجدیدپذیر عبارتند از: انرژی خورشیدی، انرژی آبی، انرژی زمین گرمایی، انرژی بادی، انرژی زیستی، انرژی اقیانوسی (معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات) پهنه سرزمینی جمهوری اسلامی ایران به دلیل قرارداد داشتن در منطقه جغرافیایی با طول و عرض تقریباً برابر، بدون تردید توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر، ضرورت نیل به توسعه پایدار بوده و نیازمند اراده سیاسی، همکاری بخش خصوصی و اقتصادی کردن استفاده از این انرژی می‌باشد.

سواحل مکران یکی از منحصر به فردترین پهنه کشور برای استفاده از انواع انرژی‌های نو و تجدیدپذیر به شمار می‌رود. منطقه مکران اگرچه مزیت‌ها و نعمت‌هایی نظیر نفت، گاز و جنگل‌های انبوه ندارد، اما نعمت‌های خدادادی همچون باد و تابش خورشید و دریاها با امواج بلند، از جانب معمار بی‌هتمای زیبا آفرین هستی، به این منطقه ارزانی شده که وجود این مزیت‌ها و نعمت‌ها سواحل مکران را به مجموعه‌ای بی نظیر از انرژی‌های نو در ایران تبدیل کرده است که می‌تواند بستر مناسبی در زمینه سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در زمینه تولید برق قرار بگیرد. این منطقه قابلیت‌های فراوانی برای استفاده از انرژی‌های باد و خورشید و آبی را دارد و در کنار دیگر انرژی‌های تجدیدپذیر می‌توان با اتکاء به انرژی حاصل از باد و خورشید و حتی امواج دریا مقادیر قابل ملاحظه‌ای برق را با بهترین شکل ممکن تولید کرد. سواحل مکران با داشتن ظرفیت‌های فراوان در انرژی باد و خورشید و دریا و سایر انرژی‌های تجدیدپذیر می‌تواند تبدیل به هاب انرژی منطقه شود. از زیرساخت‌های حوزه انرژی در توسعه سواحل مکران ایجاد مناطق تولید (زون‌های) انرژی تجدیدپذیر است.

جدول ۳: مهم‌ترین ظرفیت‌ها و قابلیت‌های مکران در زیرساخت انرژی

قرار گرفتن در مسیر انتقال انرژی.
وجود بنادر با عمق آبرگیری مناسب برای تأسیس بندر و تأسیسات نفتی، اسکله‌های تخصصی نفت، گاز و پتروشیمی.
دارای جایگاه انحصاری در تأمین انرژی و انتقال کالا برای کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای.
دروازه مبادله انرژی در سطح جهانی.
افزایش قابل توجه تولید گاز در منطقه خلیج فارس و امکان تبدیل منطقه مکران به دروازه صادرات به آسیای جنوب غربی.
جانمایی کلی برای ساخت دومین بندر اقیانوسی کشور با محوریت جذب کشتی‌های کانتینری با اندازه بزرگ.
حوزه نفوذ میان‌قاره‌ای سواحل مکران و قرار گرفتن این منطقه در مسیر کشتی‌های تجاری گول‌پیکر.
دسترسی و انتقال گاز طبیعی از خط هفتم سراسری به جاسک و امکان بهره‌مندی از منابع عظیم گازی.
ایجاد پایانه صادراتی نفت خام، صادرات گاز طبیعی از جاسک به عمان، ساخت پالایش‌ال ان جی، محصولات پتروشیمی، احداث پالایشگاه نفت، مخازن استراتژیک.
قابلیت و توان منطقه مکران در تولید انرژی‌های نو و تجدیدپذیر.
قابلیت و توان منطقه مکران در انرژی زمین گرمایی (ژئوترمال): نیروگاه بخاری سیریک.
شناسایی دو حوزه زمین گرمایی تفتان - بزمان و بندرعباس - میناب، توسط سازمان انرژی‌های نو ایران.
قابلیت و توان منطقه مکران در تولید انرژی خورشیدی: قابلیت تابشی خورشیدی بالای منطقه مکران، بهترین فرصت را برای استفاده از انرژی خورشیدی میسر ساخته که امکان برق‌رسانی به روستاها با استفاده از سیستم‌های سلول خورشیدی (فتوولتائیک) را به وجود می‌آورد.
قابلیت و توان منطقه مکران در تولید انرژی دریایی: امواج، جزر و مد ...
انرژی امواج: توانایی برداشت مقدار قابل توجهی از انرژی موج برای خودکفایی در تولید برق به منظور حفظ سلامت محیط زیست و کاهش مصرف سوخت‌های فسیلی و در نهایت صرفه‌جویی‌های اقتصادی.
قابلیت و توان مناسب مناطقی همچون چابهار در سواحل مکران جهت تولید برق از انرژی امواج.
انرژی جزر و مد: دارا بودن بیشترین قابلیت انرژی جزر و مدی در بندر سیریک و بعد از آن بندر تیس.
قابلیت تبدیل شدن به هاب انرژی‌های پاک و تجدیدپذیر با داشتن ظرفیت‌های فراوان در انرژی باد و خورشید و دریا، و سایر انرژی‌های تجدیدپذیر.

منبع: همان

ظرفیت‌ها قابلیت‌های دفاعی - امنیتی مکران (پدافند غیرعامل)

توسعه سواحل مکران به تأمین بیشتر امنیت کشور و رشد اقتصادی کمک می‌کند. تأمین امنیت مرزهای فیزیکی سه‌گانه و توسعه مکران از جمله راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران است. با توجه به وسعت مرزهای آبی کشور عزیزمان ایران، پدافند غیرعامل در بخش علوم دریایی به مجموعه اقدامات پیشگیرانه در حوزه علوم دریایی اطلاق می‌گردد که با اجرای آن می‌توان میزان خسارات و تلفات احتمالی ناشی از تهدیدات را به حداقل ممکن کاهش داد. این اقدامات می‌تواند در گروه‌های مهندسی و سازه‌های دریا،

فیزیک دریا، زیست دریا، شیمی و آلودگی دریا و سایر علوم مرتبط با علوم دریایی باشد. (پایگاه همایش‌های علمی ایران) یکی از این موقعیت‌های ژئوپلیتیک ایران، سواحل دریای عمان (مکران) در جنوب شرقی سرزمین ایران است. وجود مرزهای دریایی طولانی ج.ا. ایران در دریای عمان و خاصه سواحل بندر چابهار که حدوداً ۳۹ درصد مرزهای دریایی ایران در دریای عمان را تشکیل می‌دهد، یکی از ابعاد اهمیت این منطقه است. وجود دو قدرت هسته‌ای در حوزه دریای عمان و توجه ویژه کشورهای فرامنطقه‌ای مانند آمریکا و تلاش برای حضور مداوم در حوزه خلیج فارس و در نتیجه وجود تهدیدات نظامی و امنیتی از آن سوی مرز، که حتی می‌تواند متوجه کل کشور شود، جایگاه ویژه آن را در سیاست‌ها و استراتژی‌های امنیتی کشور روشن می‌سازد. این منطقه دارای ویژگی‌هایی است که تعامل میان این ویژگی‌ها و برنامه‌های آمایش دفاعی - امنیتی در جهت برخورد و رفع تهدیدات موجود راهگشا و بسیار لازم و ضروری خواهد بود (باری و همکاران، ۲۰۱۶: ۶۲).

جدول ۴: ظرفیت‌ها و قابلیت‌های دفاعی - امنیتی مکران

سواحل مکران به لحاظ جایگاه نظامی می‌تواند در اتخاذ استراتژی‌های فرامنطقه‌ای برای ایران تعیین‌کننده باشد.
بالا بردن توان تحرک میان آب‌های اقیانوسی به نیروی دریایی.
پایگاه هوایی چابهار و توسعه آن می‌تواند قدرت نظارتی و کنترل ایران را بر بخش شمالی اقیانوس هند افزایش دهد.
بهره‌مندی منطقه مکران از یک موقعیت ژئواستراتژیک بسیار مهم.
سواحل و آب‌های جنوب شرق ایران دارای عمق استراتژیک خاصی است که توان بالایی را برای ایران در مقابله با چالش‌های دفاعی - امنیتی منطقه تضمین می‌کند.
ایران از طریق عرصه آبی مکران می‌تواند به یک قدرت نظامی با حوزه عملکرد میان اقیانوسی تبدیل شود.
قابلیت ایجاد یک هسته تمدنی و شکل گرفتن اصل تمدن دریایی در سواحل مکران برای تقویت قدرت دریایی و توسعه قدرت دفاعی، ارتقای توان دفاعی از طریق دریا (به‌ویژه در مناطق مهم و حساس جاسک).
سواحل مکران از سرپل‌های مهم احیای تمدن دریایی ایران.
ساخت جدیدترین پایگاه نداجا با مدرن‌ترین فناوری‌های نظامی روز، در بندر پسابندر نقطه شرقی سواحل مکران و دهانه ورودی دریای عمان.
وجود منطقه سوم دریایی کشور و نیروی دریایی سپاه در چارچوب دکترین دفاعی جمهوری اسلامی.
ضرورت توجه و اجرای اصول آمایش دفاعی در سواحل مکران دلیل افزایش بازدارندگی و کاهش آسیب‌پذیری.
ضرورت توجه به ملاحظات آمایشی و جغرافیایی در بررسی امنیت پایدار منطقه مکران به دلیل، وجود انواع تهدیدات مختلف و متعدد از جمله تهدیدهای خارجی به‌عنوان مؤلفه‌های تأثیرگذار در این منطقه.
ظرفیت تبدیل شدن ایران به قدرت اقیانوسی.
پیام قدرت و سیادت دریایی ایران از « اتاق اقتدار » پسابندر.
شهرهای شناور موشک انداز و تشکیل بسیج دریایی در سواحل مکران.
به‌کارگیری هواپیماهای بدون سرنشین در پایگاه‌های: قشم، میناب، جاسک، کنارک، جکیگور.

منبع: همان

نتیجه‌گیری

سواحل مکران به دلیل موقعیت و ویژگی‌های استراتژیک آن از منظر ژئوپلیتیکی، ژئواستراتژیکی و ژئواکونومیکی دارای اهمیت فراوانی است. منطقه مکران پهنه سرزمینی از استعدادها و ظرفیت‌های پنهان در حوزه‌های مختلف و از فرصت‌های بکر سرمایه‌گذاری است. ظرفیت‌های دریا و اقیانوسی بودن آن، ظرفیت‌های حوزه معدن، حوزه انرژی‌های تجدیدپذیر، میوه‌های گرمسیری، شیلات، گردشگری تاریخی و طبیعی آن و دیگر ظرفیت‌های بالقوه‌ای که هر یک به تنهایی در صورت بهره‌وری بهینه می‌توانند تأثیر شگرفی در حوزه اقتصادی، سیاسی در سطوح محلی، ملی و فراملی داشته باشد. ویژگی‌ها و قابلیت‌های مطلوب منطقه مکران با توضیح و به صورت دسته‌بندی در قالب جدول بیان گردید و اشاره شد برای بهره‌گیری از سایر قابلیت‌ها و مزیت‌های بالقوه و مغفول مانده این منطقه باید در قالب یک نقشه راه مشخص و دقیق، موضوع عمران و آبادانی منطقه مکران را رقم زد. به منظور تحول در توسعه منطقه مکران، خروج آن از محاق توسعه نیافتگی، تبدیل آن به یک الگوی توسعه مهم جمهوری اسلامی ایران، شناسایی ویژگی‌ها و قابلیت‌های منطقه مکران ضرورت دارد. مهم‌ترین ویژگی راهبردی منحصر به فرد سواحل مکران در جغرافیای سیاسی، قابلیت «ژئوپلیتیک دسترسی» است. موقعیت جغرافیایی مکران، سبب گردیده تا بتوان از همهی ظرفیت‌ها و توان محیطی موجود، فرصت خوبی را برای مطالعات گسترده در زمینه انواع انرژی‌های پاک را فراهم آورده و با استفاده از ظرفیت فناوری‌های جدید و دانش بنیان گلخانه دریایی را با بکارگیری انرژی‌های تجدیدپذیر احداث نمود. توانمندی‌های محیطی کلان این منطقه در حوزه کشاورزی و شیلات یکی دیگر از این ظرفیت‌ها است. در اسناد بالادستی سواحل مکران قرار است به قطب محصولات گرمسیری و گلخانه‌ای شبه قاره با تکنولوژی شیرین‌سازی آب‌های عمان تبدیل شود. در این مسیر نخستین گام احداث بزرگترین مجتمع گلخانه‌ای تمام شیشه‌ای مدرن جهان در چابهار است.

ظرفیت‌های کلان آبی‌پروری در نوار ساحلی، این منطقه را به یکی از کم‌نظیرترین مناطق کشور در حوزه شیلات تبدیل کرده، تا کارشناسان، این منطقه را به بهشت آبی‌پروری تشبیه کنند. از دیگر قابلیت‌ها و مزیت‌های اصلی این منطقه هم‌جواری آن با آب‌های آزاد بین‌المللی در مرزهای جنوبی کشور و هم‌جواری با دو کشور پاکستان و افغانستان است. دسترسی به منابع غنی انرژی، تسلط بر مهم‌ترین مسیر انتقال انرژی و کالا در سطح جهان، موقعیت استراتژیک برای دسترسی کشورهای محصور در خشکی در آسیای مرکزی، قفقاز و افغانستان به آب‌های آزاد، قابلیت مناسب سواحل مکران برای ایجاد بندرگاه‌ها و ترمینال‌های وسیع تجاری و تبدیل آن به کانون ورود و خروج کالا از طریق جاده‌های شمالی جنوبی، جاده شرقی جنوبی و جاده جنوبی غربی بین چابهار و آسیای مرکزی، قفقاز، روسیه و اروپا، که با برخورداری از موقعیت و شرایط ویژه‌ای برای حمل و نقل و تجارت ساحلی به‌عنوان «دروازه طلایی به آب‌های آزاد جهان و اقتصاد دنیا» و دروازه ورود ایران به بازارهای جهانی نام برد.

بارور کردن و به فعلیت رساندن قابلیت‌های این سواحل مهم باعث حکمرانی دریایی، افزایش وزن و منزلت ژئوپلیتیکی و جغرافیای سیاسی ایران در سطح منطقه و حتی جهان می‌شود. با توجه به راهبردهای

توسعه منطقه در اسناد بالادست و با توجه به ظرفیت های ذکر شده می توان با رویکرد اقتصاد مقاومتی و پرهیز از تعارض منافع به هدف اصلی حکمرانی که همان خنثی سازی تحریمها است دست یافت.

References

- Abbasi Semnani, Alireza (2013), "The Geopolitical Position of Iran in the Regional and World Power Relations", *Geographic Information Quarterly (Sepehr)*, Vol. 22: 1-86. (In Persian)
- Afshar, Iraj (2017). "Communication Key between Iran and the Countries of the Region", the website of the Vice-presidency of Science and Technology. (In Persian)
- Ahmadi, Seyyed Abbas; Hafez Nia, Mohammad Reza; Badiei Aznadi, Marjan; Heidari Musslo, Tahmourth (2018). "Theoretical Explanation of the Basis for the Formation of Geological Competition", *Human Geography Research*, Vol. 50, No. 1. (In Persian)
- Ahmadi, Seyyed Mohammad (2009). "Protecting the Environment of the Persian Gulf for Regional Cooperation", *Journal of Events and Analysis*, No. 238. (In Persian)
- Amin, Mohammad Ebrahim (1997). "Report on the Study of the Capabilities and Facilities for the Development of the Province", published by the Planning and Budget Organization of Sistan & Baluchestan Province. (In Persian)
- Anwari, Hassan (2011). *Great Sokhan Dictionary*, Tehran: Sokhan Publications. (In Persian)
- Arizi, Farshid; Molaei Seyyed Yousef (2012). "Developing Cultural and Social Strategies for the Sustainable and Comprehensive Development of the Makoran Coasts", the first National Assembly for the Development of the Makoran Coasts and Marine Authority of the Islamic Republic of Iran, 2012. (In Persian)
- Dehkhoda, Ali Akbar (1998). *Dehkhoda Dictionary*, Tehran: Tehran University Press. (In Persian)
- Gol Karami, Abed; Karimi Pour, Yadollah; Motaghi, Afshin; Rabiei, Hussein (2015) "Geopolitical Explanation of the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran with Emphasis on Geo-economic Capabilities", *Journal of Applied Research on Geosciences*, Vol. 18, No. 94. (In Persian)
- Hafez Nia, Mohammad Reza (2016). "Geostrategic Faults Active in the World". *Geopolitics Quarterly*, Vol. 12, No. 4. (In Persian)
- Hafez Nia, Mohammad Reza; Alamdar, Ismail; Sekkeh Ravani, Alireza (2020). "The Role of the Development of the Makoran Coast and the Strategy of Sea-orientation of Iran on the Development of the East of the Country", *Political Spatial Planning Quarterly*. Vol. 2, Number 2. (In Persian)
- Hafez Nia, Mohammad Reza; Romina, Ibrahim (2006). "Analysis of Geopolitical Capacities of the South-East and its Impact on the National Interests of Iran, Geography", *Journal of Geopolitics*. (In Persian)
- Heidarzadeh, Morteza; Hosseini Arani, Amir; Kharazmian, Behrooz (2013). "The Makoran Coasts and the Ability to Create the Superior Marine Power of the Region in the

- Oceanic Areas" (the first National Conference on the Development of the Makoran Coasts and the Maritime Authority of the Islamic Republic of Iran, February 16 to February 18, 2018. (In Persian)
- Hoffman, Stanly (1981). "Security in the Age of Turbulance; Means of Response in Third World Conflict and International Security", Journal Papers, Vol. 4, No. 16: 405.
  - Hojjati, Mahmoud (2018) interview, Iana News Agency, December 31, 2018; content code: 11/ 64314
  - Jafari Samimi, Ahmad (2014). "The Role of Economic Empowerment in Resistant Economics Strategy in Developing Countries", Economic Sciences Quarterly, Vol. 8, No. 88. (In Persian)
  - Johnny, Siavash (2011). "Explaining and Analyzing Competitiveness in the Regional Countries Subject of the Vision Document and Iran's Priority for Promoting Competitiveness", Journal of Planning and Budget Research, Vol. 16, No. 2. (In Persian)
  - Madani, Shima (2012). "Estimation of the Contribution of Seas and Oceans to the Iranian Economy", Journal of Oceanology Research, Vol. 3, No. 12. (In Persian)
  - Makoran Coasts Development Document, Adopted on October 14, 2019, the Supreme Council of Land Planning. (In Persian)
  - Mehr News Agency, 2018, News Code: 4359865. (In Persian)
  - Moein, Mohammed (1998). *Moein Dictionary*, Tehran: Sorayesh Publications. (In Persian)
  - Mojtahedzadeh, Pirooz (2000). *Geopolitical Ideas and Iranian Realities*, Tehran: Ney Publications. (In Persian)
  - Mojtahedzadeh, Pirooz (2000). *Geopolitical Ideas and Iranian Realities in the Study of Geography and Politics in the Changing World*, Tehran: Ney Publications. (In Persian)
  - Mojtahedzadeh, Pirooz (2014). "Geopolitics of Access: New Geopolitical Heartland of the World", speech by Dr. Pirooz Mojtahedzadeh in the Makoran Region Development Conference Organized by the Navy of the Islamic Republic of Iran in Jask, June 17-19, 2014. (In Persian)
  - Moradi, Masoud (2020). "Six Proposals for the Development of the Sea-based Economy and Eight Opportunities to use the Capacities of Coastal Areas", Interview with Anna, Code: 4118. (In Persian)
  - Moshiri, Mahshid (2009). *Persian Dictionary*, Tehran: Soroush Publications. (In Persian)
  - Motaghi, Afshin, Sadeghi, Moses, Abbaspour Soheila (2016). "Investigating the Communicative Role of the Makoran Coasts in Ancient Iran", the 9th Congress of the Geopolitics Association of Iran and the First Conference of the Association for Geography and Planning of the Border Regions of Iran, Article COI Code: 135 - GEOPOLITICS09. (In Persian)
  - National Database of Laws and Regulations of the Country, Deputy for the Formulation, Revision and Publication of Laws and Regulations, 2012. (In Persian)
  - Pishgahi Fard, Zahra; Ranjbar Ghanai, Karamat; Kushki, Mohsen; "Future Research Approach (GB Approach) to the Geopolitical Situation of the Makoran Coasts" (2019). Journal of Geography Research (Regional Planning), No. 3. (In Persian)
  - Rafi, Hussein (2008). "Geopolitics and Geostrategy in the World of Information (with Emphasis on Iran's Resources)", Politics Quarterly, Journal of the Faculty of Law and Political Science, Vol. 38, No. 3. (In Persian)

- Ramezani, Ruhollah (2001). *An Analytical Framework for Reviewing the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran*, translated by Alireza Tayeb, Tehran: Ney Publications. (In Persian)
- Rastad, Deputy Minister of Roads and Urban Development, Non-operational Defense Information Database of the Country. News Code: 60302, Release Date: 20 August 2017. (In Persian)
- Sayyari Habibullah (2015). "The Entrance of the Makoran Coasts into Textbooks", Makoran News and Analysis Database, News Code: 5678. (In Persian)
- Sayyari, Habibullah; Khardziani, Hussein (2016). "Restoration of Marine Power Using the Potential of the Makoran Coasts", Conference on Processing Geopolitical Potentials of Development Oceanic Coasts of the South-east of the Country, 2016. (In Persian)
- Seifzadeh, Hossein (1999). *Principles of International Relations*, Tehran: Justice. (In Persian)
- Smith, Julian; Rizo, Rachel; Touarovsky, Adam (2016). *Ocean Economy in 2030, Translated by the Presidential Strategic Analysis Center* (In Persian)
- Special Plan for the Development of the Makoran Coastal Region, 2017. (In Persian)
- Steari, Seyyed Ali (2013). "Developing and Explaining Comprehensive Marine Strategies for Achieving the Goals of the Vision Document", Port and Sea Research Journal. (In Persian)
- Sultan Moradi, Mohammad (2019). Islamic Republic News Agency Website, News Code: 83510383. (In Persian)
- Taghavi Nejad, Seyed Reza (2020). "Chabahar and Activity among the Emerging Eastern Powers", Iranian Diplomacy Website. (In Persian)
- The First National Conference on the Processing of Geopolitical Development Potentials in the Oceanic Coasts of Southeast Iran, "A New Approach to Linking the National Economy with the Global Economy in the Direction of a Resistant Economy", October 18 and October 19, 2016. (In Persian)
- Yari, Hossein; Negahban, Saeed (2016). "The Role of Topographic and Morphological Features of the South Coasts of Iran in Security and Defense Planning", Persian Gulf Cultural and Political Studies Quarterly, Vol. 3, No. 10. (In Persian)